מערך פעילות

חג שבועות

היחס לעניים אז והיום

משך: שעה וחצי | **קהל יעד:** ש"שנים | **עזרים:** כרטיסיות פסוקים (נספח 2), כתבה (נספח 3), עטים

המערך מנוסח בלשון זכר מטעמי נוחות בלבד, אך מיועד לכל המגדרים

רציונל

במפגש זה נעסוק בהיבט מרכזי במגילת רות – היבט העוסק ביחס לעניים. נבחן את החוקים והמנהגים ביחס לעניים כמתואר במגילת רות, ונשאל מהן נקודות הדמיון והשוני ביחס לעניים בחברה שלנו אז והיום. לבסוף נשאל על מי מוטלת האחריות כלפי השכבות המוחלשות בחברה שלנו.

מטרות

- היכרות עם סיפור המגילה ופירושה.
- עיסוק ביחס לעניים המתואר במגילה, ובחינת נקודות הדמיון והשוני בין אז להיום.
- בחינת שאלת האחריות שלנו כחברה כלפי השכבות המוחלשות.

מהלך

1 פתיחה

נאמר שאת המפגש היום נקדיש לחג שבועות ולמגילת רות. נשאל את המשתתפים מה הם יודעים על סיפורה של מגילת רות. נעשה סדר בדבריהם ונספר את סיפור המגילה בקצרה (מצורף בנספח 1). נאמר שסיפור המגילה מהווה הזדמנות עבורנו לעסוק בנושאים שונים הרלוונטיים גם היום (היחס לזרים, פמיניזם ועוד). אנו נעסוק ביחס לעניים (המתואר במגילה) בהקשר של חיינו היום.

2 היחס לעניים בתקופת המקרא

נפזר שלוש כרטיסיות המתארות את החוקים בתקופת המקרא ביחס לעניים (נספח 2). נקרא יחד את הכרטיסיות ונסביר אותן:

ויקרא י"ט, ט–י

"וּבְקֻצְרְכֶם אֶת-קְצִיר אַרְצְכֶם, לֹא תְכַלֶּה פְּאַת שָׂדְךָ לְקֻצֹּר; וְלֶקֶט קְצִירְךָ, לֹא תְלַקֵּט. וְכַרְמְךָ לֹא תְעוֹלֵל, וּפֶרֶט כַּרְמְךָ לֹא תְלַקֵּט: לֶעָנִי וְלַגֵּר תַּעֲזֹב אֹתָם, אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם."

פירוש: פאה – בקציר השדה יש להשאיר את פינה בשדה לעניים; לקט – יש להשאיר את השיבולים הנופלות מהחרמש לעניים.

דברים ט"ו, ז–ח

"כִּי-יִהְיֶה בְךָ אֶבְיוֹן מֵאַחַד אַחֶיךָ, בְּאַחַד שְׁעָרֶיךָ, בְּאַרְצְךָ, אֲשֶׁר-יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ – לֹא תְאַמֵּץ אֶת-לְבָבְךָ, וְלֹא תִקְפֹּץ אֶת-יָדְךָ, מֵאָחִיךָ הָאֶבְיוֹן. כִּי-פָתֹחַ תִּפְתַּח אֶת-יָדְךָ, לוֹ; וְהַעֲבֵט, תַּעֲבִיטֶנּוּ, דֵּי מַחְסֹרוֹ, אֲשֶׁר יֶחְסַר לוֹ."

פירוש: המחוקק פונה אל המלווה ואומר לו: "גם אם קשה לך להלוות, זכור שהלווה העני הוא אחיך – כלומר אדם מעם ישראל, ועליך לסייע לו. אל תחזק את הלב, אל תהיה חסר רחמים. אל תסגור את היד – פתח אותה ותן לו את ההלוואה שהוא זקוק לה". המחוקק מדגיש שהמלווה חייב לוודא שהסכום שהלווה לעני הוא הסכום שהעני זקוק לו.

דברים כ"ד, יט–כב

"כִּי תִקְצֹר קְצִירְךָ בְּשָׂדֶךָ וְשָׁכַחְתָּ עֹמֶר בַּשָּׂדֶה, לֹא תָשׁוּב לְקַחְתּוֹ – לַגֵּר לַיָּתוֹם וְלָאַלְמָנָה, יִהְיֶה: לְמַעַן יְבָרֶכְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ, בְּכֹל מַעֲשֵׂה יָדֶיךָ. כִּי תַחְבֹּט זֵיתֶךָ, לֹא תְפָאֵר אַחֲרֶיךָ: לַגֵּר לַיָּתוֹם וְלָאַלְמָנָה, יִהְיֶה. כִּי תִבְצֹר כַּרְמְךָ, לֹא תְעוֹלֵל אַחֲרֶיךָ: לַגֵּר לַיָּתוֹם וְלָאַלְמָנָה, יִהְיֶה."

פירוש: מתנות חקלאיות שיש לתת לגר, ליתום ולאלמנה: שכחה – אסור לשוב ולקחת חבילות של שיבולים של חיטה או של שעורה שנקצרו בשדה ושהקוצרים שכחו אותן; יש להשאירן לעניים. בעת מסיק הזיתים (= איסוף הזיתים שנעשה בחבטות בענפים כדי להפיל ארצה את הזיתים) – אין לחזור ולאסוף את הזיתים שנשארו על הענפים; הם נשארים בשביל העניים. בעונת הבציר, בכרם – אין לחזור לאחר איסוף ראשון ולאסוף את העוללות (= אשכולות העינבים שעדיין לא הבשילו ולא נקטפו באיסוף הראשון). העניים יבואו ויאספו אותם כשיבשילו.

לאחר מכן נשאל את השאלות הבאות

- מה משותף לכל החוקים שקראנו? (**תשובה:** החוקים הם חוקים סוציאליים, ומטרתם לדאוג לשכבות החלשות בחברה)
- מי עומד במרכז החוק? למי הוא מופנה? (**תשובה:** החוקים פונים אל בעלי המעמד הגבוה שיש להם שדה וכרמים, כדי שידאגו לרווחתם של השכבות החלשות בחברה – והם אלו שעומדים במרכז החוקים). מה דעתכם על כך? האם שכבות חזקות באוכלוסייה יש אחריות כלפי השכבות המוחלשות בה?
- האם חוקים אלו באים לידי ביטוי במציאות חיינו היום? מה הם צריכים לבוא לידי ביטוי?

מגילת רות: כעת נקרא פסוק מתוך מגילת רות, המתאר כיצד היחס לעניים והחוקים שעליהם דיברנו באו לידי ביטוי בתקופה זו:

"וַיֹּאמֶר לָהּ בֹּעַז לְעֵת הָאֹכֶל, גֹּשִׁי הֲלֹם וְאָכַלְתְּ מִן-הַלֶּחֶם, וְטָבַלְתְּ פִּתֵּךְ, בַּחֹמֶץ; וַתֵּשֶׁב, מִצַּד הַקֹּצְרִים, וַיִּצְבָּט-לָהּ קָלִי, וַתֹּאכַל וַתִּשְׂבַּע וַתֹּתַר. וַתָּקָם, לְלַקֵּט; וַיְצַו בֹּעַז אֶת-נְעָרָיו לֵאמֹר, גַּם בֵּין הָעֳמָרִים תְּלַקֵּט – וְלֹא תַכְלִימוּהָ. וְגַם שֹׁל-תָּשֹׁלּוּ לָהּ, מִן-הַצְּבָתִים; וַעֲזַבְתֶּם וְלִקְּטָה, וְלֹא תִגְעֲרוּ-בָהּ. וַתְּלַקֵּט בַּשָּׂדֶה, עַד-הָעָרֶב; וַתַּחְבֹּט אֵת אֲשֶׁר-לִקֵּטָה, וַיְהִי כְּאֵיפָה שְׂעֹרִים."

רות ב׳, יד–יז

לאחר מכן נשאל את השאלות הבאות

- מה ניתן ללמוד מפסוק זה אודות החוקים שעליהם דיברנו? האם הם אכן התקיימו?
- מה ניתן ללמוד מהאחריות של בועז כלפי רות על היחס שהיה נהוג כלפי המלקטות?

(**תשובה:** החוקים אכן התקיימו, אך עדיין הענייים קיבלו יחס עוין ומשפיל לעיתים מצד השכבה החזקה).

3 "המלקטות" היום

נחלק למשתתפים את הכתבה שפורסמה ב־ynet: "שארית היום: 'משמרת שנייה' בשוק הכרמל" (נספח 3) + עטים, ונקרא אותה יחד. נבקש מהמשתתפים, תוך כדי קריאה, לסמן בטקסט נקודת דמיון אחת ונקודת שוני אחת בין היחס לעניים אז (בתקופת המקרא) לבין היום. לאחר מכן נערוך סבב שבו כל משתתף מספר מה סימן ומדוע.

לאחר מכן נשאל את השאלות הבאות

- האם האפשרות לאסוף שאריות בסוף היום תואמת את הרעיון של "מתנות עניים" לדעתכם?
- על מי מוטלת האחריות לדאוג לשכבות המוחלשות היום?
- מהי האחריות שלנו בהקשר זה? האם יש משהו שאנחנו יכולים לעשות?

4 סיכום

סבב סיום: כל משתתף אומר דבר אחד שהוא לוקח איתו מהמפגש היום.

מערכי פעילות נוספים ניתן למצוא במרכז ההדרכה של מחלקת שנת שירות

נספח 1

סיפור מגילת רות המקוצר (עבור המנחה)

נהוג לקרוא את מגילת רות בשבועות – החג נקרא גם "חג הקציר", ובעונה זו התרחשו המאורעות המתוארים בספר. המגילה מתארת את אורח החיים של בעלי האדמות ועובדי האדמה ביהודה. מגילת רות מתארת משפחה משבט יהודה בתקופת השופטים: אב, אם ושני בנים יורדים ועוברים למואב בגלל הרעב הכבד בארץ. הבנים מתחתנים עם נשים מואביות, לא יהודיות. במשך הזמן מתו שלושת הגברים (האב והבנים), ונותרו האם נעמי ושתי כלותיה: ערפה ורות. נעמי החליטה לחזור ליהודה; הכלה ערפה נשארה במואב, ואילו רות, הכלה השנייה, לא הסכימה לעזוב את נעמי והצטרפה אליה ליהודה. רות הולכת ללקט שיבולים בשדה של בועז, קרוב משפחה של נעמי. רות מוצאת חן בעיני בועז, והוא מזמין אותה לשוב לשדה עד תום ימי הקציר. רות ובועז מתחתנים, ולאחר כמה דורות נולד מצאצאיהם דוד, מלך ישראל.

נספח 2

כרטיסיות פסוקים

"וּבְקֻצְרְכֶם אֶת-קְצִיר אַרְצְכֶם, לֹא תְכַלֶּה פְּאַת שָׂדְךָ לְקֻצֹּר; וְלֶקֶט קְצִירְךָ, לֹא תְלַקֵּט. וְכַרְמְךָ לֹא תְעוֹלֵל, וּפֶרֶט כַּרְמְךָ לֹא תְלַקֵּט: לֶעָנִי וְלַגֵּר תַּעֲזֹב אֹתָם, אֲנִי יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם."

ויקרא י"ט, ט–י

"כִּי-יִהְיֶה בְךָ אֶבְיוֹן מֵאַחַד אַחֶיךָ, בְּאַחַד שְׁעָרֶיךָ, בְּאַרְצְךָ, אֲשֶׁר-יְהוָה אֱלֹהֶיךָ נֹתֵן לָךְ – לֹא תְאַמֵּץ אֶת-לְבָבְךָ, וְלֹא תִקְפֹּץ אֶת-יָדְךָ, מֵאָחִיךָ הָאֶבְיוֹן. כִּי-פָתֹחַ תִּפְתַּח אֶת-יָדְךָ, לוֹ; וְהַעֲבֵט, תַּעֲבִיטֶנּוּ, דֵּי מַחְסֹרוֹ, אֲשֶׁר יֶחְסַר לוֹ."

דברים ט"ו, ז–ח

"כִּי תִקְצֹר קְצִירְךָ בְשָׂדֶךָ וְשָׁכַחְתָּ עֹמֶר בַּשָּׂדֶה, לֹא תָשׁוּב לְקַחְתּוֹ – לַגֵּר לַיָּתוֹם וְלָאַלְמָנָה, יִהְיֶה: לְמַעַן יְבָרֶכְךָ יְהוָה אֱלֹהֶיךָ, בְּכֹל מַעֲשֵׂה יָדֶיךָ. כִּי תַחְבֹּט זֵיתְךָ, לֹא תְפַאֵר אַחֲרֶיךָ: לַגֵּר לַיָּתוֹם וְלָאַלְמָנָה, יִהְיֶה. כִּי תִבְצֹר כַּרְמְךָ, לֹא תְעוֹלֵל אַחֲרֶיךָ: לַגֵּר לַיָּתוֹם וְלָאַלְמָנָה, יִהְיֶה."

דברים כ"ד, יט–כב

נספח 3

כתבה

הערה למנחה: חפשו את הכתבה ברשת, הדפיסו אותה בכמה עותקים וחלקו למשתתפים.

חפשו ברשת: "שארית היום: 'משמרת שנייה' בשוק הכרמל" (ynet)